

Микичур Т. С. Взаємодія вчителями зі школярами в контексті аксіологічних орієнтирів сучасної освіти //Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук: матер. III всеукр. наук. Конфер.з міжнар. Участю. (м. Дніпропетровськ, 20 грудня 2013 р.) :у 5-х частинах. – Д.:ТОВ „ Інновація”, 2013. – ч.3. – С.109-112.

ВЗАЄМОДІЯ ВЧИТЕЛЯ ЗІ ШКОЛЯРАМИ В КОНТЕКСТІ АКСІОЛОГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Становлення української державності, інтеграція у європейське співтовариство, побудова українського суспільства передбачають орієнтацію на людину. Тому сьогодні важливою є проблеми впровадження в життя ціннісних, гуманних та особистісних орієнтирів, які б забезпечували гідне існування кожної людини, самореалізацію кожної особистості. Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства та держави.

Одним із принципів реалізації Державної національної програми «Освіта» (Україна – ХХІ століття) є гуманізація освіти, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб [1, с. 3]. Так, у Національній доктрині розвитку освіти у ХХІ столітті зазначено, що головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України [2, с. 66].

Практична реалізація принципів гуманізації освіти означає посилення у всіх без винятку закладах системи освіти особистісного фактору, більш повне врахування індивідуальних особливостей школярів, реалізацію творчого потенціалу вчителів, тобто реалізація гуманно-особистісного підходу. Нікіфоров вважає, що цінність освіти необхідно розглядати з трьох позицій: як цінність державну; цінність суспільну; цінність особистісну.

Сучасна освіта прагне до реалізації гуманістичного навчання, яке формує систему життєвих цінностей – здоров'я, пізнання, впевненості у собі, ціннісного ставлення до людей, світу, що позитивно діє на інтенсивність та стійкість мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, а через засвоєння основних цінностей створюється основа для формування мотивів професійної спрямованості майбутніх спеціалістів.

Відбуваються зміни в цінностях самої освіти. Провідними стають не засвоєння формальних знань і навичок, а гуманність стосунків, свобода самовиявлення, культивування індивідуальності, творча самореалізація особистості. Основними функціями сучасної освіти визначаються такі, як: функція соціалізації – такий розвиток, навчання та виховання дитини, у результаті яких вона буде підготовлена до активного, самостійного життя в суспільстві; людиностворююча – збереження і відтворення екології людини, її тілесного та духовного здоров'я, особистої свободи, сенсу життя, створення умов для її розвитку й самореалізації; культуротворча – збереження та передача, відтворення й розвиток культури, сприяння національній та загальнолюдській культурній ідентифікації. Для реалізації цих функцій у змісті освіти, на думку вчених, мають бути закладені механізми адаптації, життєтворчості, рефлексії, виживання, збереження індивідуальності особистості (О. Бондаревська, В. Лазарєв, В. Луговий, С. Подмазін, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.).

Кожна виховна система базується на цінностях, які визначають напрям виховного процесу: на інтереси суспільства, держави чи на особистість (індивідуально-особистісний розвиток); на взаємини між учасниками процесу (авторитарні чи гуманістичні); на зміст виховного процесу (знаннєвий чи розвивальний).

Гуманістична система ставить в «епіцентр виховання» особистість дитини як найвищу цінність життя. У процесі виховання дитина повинна бути «подібною Сонцю – центру планетарної системи» (Р. Галь). Формування особистості

передбачає не тільки рівень розвитку соціальних властивостей людини, а й виховання цінності, що виражає «ідеал людини, який у будь-яких умовах зберігає справжню людяність» (А. Швейцер).

У гуманістичній школі вихованець є суб'єктом життя, вільною, духовною особистістю, що має потребу у саморозвитку. Тому виховання зорієнтоване на розвиток внутрішнього світу учня, на міжособове спілкування, діалог, на допомогу в особистісному зрості.

Гуманістичне виховання Заходу представлене авторськими системами Р. Штайнера, М. Монтесорі, С. Френе та іншими. У центрі цих систем перебуває особистість, її цінності, особиста свобода, вміння прогнозувати і контролювати власне життя. Унікальна цілісна особистість прагне до максимальної реалізації своїх можливостей (самоактуалізації). Вона відкрита для сприймання нового досвіду, здатна на усвідомлений і відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях.

У нашій країні ідеал гуманістичного виховання блискуче реалізував у 50-60 роках ХХ століття В.О. Сухомлинський. Уся освітня система керованої ним Павлиської школи була орієнтована на творення щастя кожного вихованця, доброго ставлення до дітей, створення умов для індивідуально-творчого розвитку кожної особистості. «Виховання полягає в тому, - стверджував він, - щоб уміло, розумно, мудро, тонко, сердечно торкнутися до кожної з тисячі граней, знайти ту, яка, якщо її як перлину шліфувати, засяє неповторним сяйвом людського таланту, а це сяйво принесе людині особисте щастя. Відкрити в кожній людині її, лише її неповторну грань, - у цьому мистецтво виховання».

Гуманно-особистісний підхід ставить в центр виховного процесу інтереси дитини, її потреби та можливості, права окремого індивіда, його суверенітет незалежно від індивідуальних особливостей. Даний підхід вимагає і того, щоб вихованець бачив у собі таку особистість, як і в людях, які його оточують. За

такого підходу кожна людина сприймається педагогами й учнями як самостійна цінність, а не як засіб досягнення власних цілей.

Гуманно-особистісний підхід здійснюється лише за умови включення у процес взаємодії вихователя і вихованця особистісного досвіду останнього (почуттів, переживань, емоцій, знань, виражених дій і вчинків), тобто за умови персоналізації виховної взаємодії. Якщо ж педагогічна взаємодія строго детермінується розподілом ролей, зробленим вихователем або визначеним сценарієм виховного заходу, рівноправне співробітництво, партнерство, суб'єкт-суб'єктні відношення у виховному процесі неможливі. А отже, неможливий гармонійний розвиток особистості. Дана закономірність лежить в основі діалогічного підходу.

У педагогічній спадщині В. Сухомлинського щодо взаємодії вчителя і учнів у гуманно-особистісному підході у формуванні особистості молодшого школяра. В одній із «Ста порад учителів» він писав, «що людина найкраще виховується, тоді, коли вона виховує інших, турбується про інших людей. Наш педагогічний колектив прагне того, щоб уже в роки отрочества кожний вихованець виявляв сердечну доброту про маленьку дитину» [3, с. 496].

Ідеї гуманно-особистісного підходу до виховання пронизують усю творчість В. Сухомлинського. Він настійно підкреслював: нема й не може бути виховання без людської любові й поваги до вихованців. Творення добра, для людей має стати звичайною нормою поведінки, адже всі моральні принципи передбачають людське, співчутливе, дбайливе ставлення людини до людини [3, с. 121]. Ідеї педагога-гуманіста В. Сухомлинського – це золотий фонд національної школи та педагогічної думки.

Вагомий внесок в теорію і практику нової системи виховання та освіти, заснованої на гуманно-особистісному взаємодії, зробив Ш.Амонашвілі. Суть гуманно-особистісного підходу до дитини Ш. Амонашвілі вбачав в тому, що вчитель, виступаючи творцем педагогічного процесу, засновує його на поруках

природних особливостей дитини, спрямовує її на повний розвиток сил і здібностей, які виявляються у багатогранній діяльності дитини. Педагог наполягає: «Кожна дитина з'явилася на цей світ не випадково: вона народжується тому, що має народитися, вона прийшла начебто на поклик людей. У неї своя життєва місія, якої ми не знаємо, можливо, велика, і для того вона наділена величезною енергією духу. І наш обов'язок – допомогти і виконати цю місію» [4, с. 9]. На думку педагога-гуманіста, треба постійно виявляти віру в можливості і перспективи кожного школяра. Педагог має справді вірити в можливості кожної дитини і будь-які відхилення в її розвитку розглядати в першу чергу як результат недиференційованого методичного підходу до неї. Сприйняття природних невдач школяра як його нездабності і засуджуюче реагування на них, навіть із глибоким співчуттям, але без орієнтування на їхнє обов'язкове подолання в майбутньому є негуманним щодо особистості дитини.

На слушну думку педагогів-гуманістів (Н. Бібік, Л. Божович, В.Вербицького, Л. Виготського, С.Дерябо, О. Савченко, Г. Тарасенко та ін.) система гуманно-особистісного підходу надихає вчителя на створення такого освітнього процесу, в якому дитина – учень в самому житті навчається змінювати, покращувати, вдосконалювати умови цього життя, підвищувати його якість, а не пристосовуватись до умов, що склалися. Джерелом такого прагнення повинна стати розширена педагогічна свідомість, заснована на високій духовності та моральності вчителя, на його глибинній любові до дітей як творчих одиниць всесвіту.

Основна увага вчителя має приділятися гуманності в практичній взаємодії з учнями. Недопустиме жорстоке ставлення у спілкуванні з дітьми, невідповідні провинам покарання, сварливість, безперервні механічні заняття без будь-яких проміжків, які необхідні для відпочинку. Спілкування педагога з вихованцем має бути зігріте теплом душі вихователя, його щирою турботою. Кожен учитель має

індивідуальні особливості з якими необхідно рахуватись, і, відповідно в залежності від індивідуальності кожна дитина повинна по-різному виховуватись.

Емоційний компонент взаємодії педагога з дитиною визначальним у формуванні всієї системи ставлення учня до себе, навчання, однолітків, дорослих тощо. В. Мухіна в цьому контексті виділяє таку характеристику молодшого школяра, як емоційний голод. У наукових працях П. Якобсона також наголошується на тому, що атрофія потреби молодшого школяра в емоційному контакті з учителем негативно впливає на розвиток його гуманістичних якостей [5, с. 39].

У процесі взаємодії з дитиною слід виявляти до неї любов, доброту, чуйність, емпатію, а з іншого – по відношенню до вихованця, а саме: у визнанні основ добра в серці кожної дитини. Таке ставлення вчителя до учнів створює умови для формування у школярів гуманності як вершини їхньої моральності. Педагогу необхідно буде «то заохочувати, то вгамовувати душевні пориви, то зосереджувати вихованця, то розважати його, то зігрівати, то охолоджувати його серце і тільки безпосереднє знайомство з індивідуальними властивостями вихованців може керувати ним в цьому випадку» [6, с. 42].

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти (зі змінами ,затвердженими колегією Міністерства освіти і науки України від 20.10.2005 «Про підсумки переходу початкової школи на новий зміст та структуру навчання») // Початкова школа. – 2006. – №2. – С. 1-44.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) // Освіта. – 1994. – №44-46. – С. 56-66.
3. Сухомлинський В. О. Людина – найвища цінність // Вибрані твори : В 5-ти т. – Київ : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 446-472.
4. Амонашвили Ш.А. Гуманно-личностный подход к детям. – М.: Издательство «Институт практической психологии»; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 1998. - 544 с.
5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. – К.: Академвидав, 2004. – 218 с.
6. Вишневський О.І. Гуманізація шкільного життя // Радянська школа. – 1990. – №1. – С. 41-46.
7. Микичур Т. С. Гуманно-особистісний підхід до дитини в освітніх системах Європи //Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і

студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 3-5 квітня 2013 р.) / За ред. Г. С. Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2013. – Вип. 2. – С.56-59.